

SLAVISTIČNA REVIJA

ČASOPIS
ZA LITERARNO ZGODOVINO
IN JEZIK

Per. II 379 / III (2. ex.)

LETNIK III
1950
~~X-8-3~~
LJUBLJANA

KNJIŽNA POROČILA IN OCENE

TRDINA O MIKLOŠIČU

(Prispevek k Miklošičevi karakteristiki)

V drugem delu Trdinovih spominov* se berejo tako rezke, pri tem pa neupravičene, na neznanju dejstev ali neumevanju sporočil sloneče izjave o Miklošiču, da so se, kakor sem slišal, celo slavisti, ki bi mogli biti o teh stvareh bolj poučeni, nego drugi, začudili nad to čudno sliko Fr. Miklošiča. Nekam skop komentar se jih ni dotaknil. Zato smatram, da je vredno o tem spregovoriti, ker ne vem, zakaj naj bi se tudi za Slovence nedvomno zaslužnemu znanstveniku po nepotrebnem delala krivica. Pripomniti pa moram, da sem daleč od tega, da bi hotel iz kake historične osebe, tu iz Miklošiča, z vso silo ustvarjati kako namišljeno in neresnično vzorno podobo. V splošnem je moje mnenje, da je treba na vsako tako osebnost gledati pod vidikom njegove dobe ter jo iz nje ocenjevati, kaj in koliko je prispevala k napredku na kakršnem koli kulturnem polju, in se izogibati anahronizmov ali celo izlivov subjektivne čustvenosti, v čemer se neredko greši in je grešil tudi Trdina.

Da je Trdinove izjave umeti v negativnem smislu in ne morda del njih kot šaljive anekdote iz Miklošičevega življenja, sledi iz Trdinovih lastnih besed (str. 17): »Ker se je Miklošiču do zdaj po novinah in bukvah le slava prepevala, se mi je zdelo prav in potrebno, da pokažem druge strani učnega jezikoznanca, ne da ga opravljam...« To stoji na koncu pripomb o Miklošiču (str. 12—18) in neposredno pred tem po nizu več anekdot. Iz njih naj omenim najprej tiste, ki se ne morejo smatrati drugače kakor šale. Da je bil Miklošič ne samo duhovit, ampak tudi naravnost burkast ob ugodnih prilikah, nam pripoveduje M. Murko v svojem odličnem spisu »Miklosichs Jugend- und Lehrjahre« (Forschungen zur neueren Litteraturgeschichte. Festgabe für Richard Heinzel. Weimar 1898, str 495—567). Nekemu svojemu »profesorju« na mariborski gimnaziji je nekoč odrajtal obligatnih mesečnih 60 krajcarjev, pri tem pa je enega takoj izmaknil, tako da je »profesor« naštel le 59. Nato je Miklošič dodal izmaknjenega, pa ga zopet odtegnil, ko je »profesor« na novo štel. To se je ponovilo nekolikokrat, dokler ni učitelj vrgel ves denar med klopi (o. c. str. 505). Drugi krat je vprašal učitelja, kje leži Carigrad in ko sta ga z učiteljem na karti zaman iskala, ker ga je bil prej pokrtil s prstom, je, ko je odšel v klop, vzkliknil, »ga že imam« in se vrnil h karti (str. 505—6). Neki krat je prinesel v šolo v škatli, napolnjeni z moko, muhe, ki jih je tam izpustil. Ena je priletela na učitelja, ki je začuden izrekel: »Čudovito, belih muh nisem še nikdar videl« (str. 506, prip. 1).

Šaljivo je pač razumeti od Trdine navedene Miklošičeve izjave kakor n. pr. o izpitu nekega bivšega bogoslovca. Trdina (str. 17) pripoveduje, da je »neki bedak K.« delal pri Miklošiču skušnjo in dobil potrjenje, dasi ni nič odgovarjal in nič znal. Miklošič pa je o njem rekel: »Potrdil sem ga, ker popolnoma neumen gotovo ni, sicer ne bi bil opustil teologije.« Trdina sprav-

* Janez Trdina, Zbrano delo. Druga knjiga. Spomini, 2. del. (Ljubljana 1948). Uredil in z opombami opremil J. Logar.

Ija to v zvezo, da je »strastno črtil duhovščino«. Dokaza za to je premalo, je pa tudi povsem brezpomembno. V nadaljevanju tega pravi Trdina, kar nas dandanes že prav nič ne gane, »da tudi vere ni spoštoval«, da je kot bivši učitelj filozofije v Gradcu »govoril mladini, kakor se ji ne sme nikoli govoriti«. Razlagaje psihologijo, je rekel o duši, da se do zdaj o njej nič pravega ne ve in da »se bodo t. zv. duševne dejavnosti (Seelentätigkeiten) najverjetneje izkazale kot funkcije magnetizma«. K zadnji pripombi je Trdina sam pozneje dodal pripombo »elektrike?« (z vprašajem). Kdo se tu ne spomni danes fiziologa Pavlova?

Šaljivi strani iz Miklošičevega privatnega življenja pripada pripovedovanje o njegovem odnosu do ženske (str. 16). Za ženske, piše Trdina, ni maral poprej, ko pa se je oženil, je pogledal in motril vsako in dejal Navratilu, da dela to zato, da »primerja, koliko je njegova žena lepši ali grji od drugih«. Storiša o Miklošičevi ješčnosti, njegovem »silnem apetitu« (jedel je baje samo opoldne) in njegovi telesni zajetnosti, pripovedovana od Trdine podrobno v dveh odstavkih (str. 16—17), more vznjudati le smehljaj in je ni vredno bliže opisovati.* Tudi neko v tej zvezi navedeno Miklošičevo apostrofiranje gostilniškega strežaja ni smatrati resno. V tem opisu je Trdina pozneje pristavil vprašaje: »Vse (?) juhe, vsa (?) mesa, pečenke, salate in močnate jedi, katere je oznanjeval v gostilnici jedilni-list, so popotovale ... skoz debelo, kratko grlo«. Če kdo, je Miklošičeva velika, vprav velikanska delovna sila s tolikim uspehom potrebovala tudi primerne podlage.

Ko bi bile take in podobne črte pomembne za označbo osebnosti, bi jih o Miklošiču tudi jaz mogel nekaj navesti, n. pr. sledeči dve. Neki moj starejši kolega na visoki trgovski šoli, t. zv. eksportni akademiji na Dunaju, kjer sem jaz od l. 1903 skozi deset let poučeval ruščino, po imenu Kulisch, ki je Miklošiča v njegovih starih letih, torej na vrhuncu njegove slave, osebno poznal, mi je pravil, da je Miklošič hodil precej skromno oblečen in da so njegove hlače spredaj v sredi bile izgubile prvotno barvo in postale nekam rjavkaste. V. Jagić pa mi je pripovedoval, da sta z upokojenim Miklošičem kupovala in brala francoske pornografske romane in da je Miklošič, ko je katerega prebral, prišel z njimi k Jagiću, se prepričal, če so vsa vrata zaprta in nato vzkliknil: »Vi! to vam je svinjarija!« A duhovita šaljivost še v starih letih se vidi iz njegove karakteristike dunajske žurnalistike kot »Vordenkerjih«, katerih je treba ogromni večini modernih omikancev (Murko, Letopis 1891, str. 257), s čimer so seveda ocenjeni tudi »omikanci«.

Huda je Trdinova trditev, da se je opažala na Miklošiču »ostudna napaka — skopost«. »Ubogih rojakov mu ni bilo mar podpirati ali komu priporočiti za inštruktorje, tudi za revno kmečko žlahto se ni zmenil, je ni (?) hotel spoznati prav tako kakor Kopitar.« Toda o tem je deloma Trdina sam podvomil, kakor izpričuje pozneje dodani znak vprašaja po »ni«, a na koncu je celo pristavil: »Kleveta!«; deloma pa začetnim trditvam nasprotujejo sporočila od drugih strani. V nekrologu v Letopisu Matice slovenske za leto 1891 pripoveduje njegov učenec M. Murko (str. 255): »Mož, katerega so povsod imenovali svetilo dunajskega vseučilišča in ki je bil gotovo največja znamenitost filozofske fakultete, stal je po svoji plači daleč za navadnimi filologi. Miklošič za sebe ni prosil ničesar in tudi le redko za druge, pač pa lahko

* Trdinove besede (str. 17), da se je Miklošiču po obilnem kosilu »nazadnje ... prinesla voda in usta izprala«, kažejo, da je kosil v restavraciji boljše vrste. Za ilustracijo tega naj povem resnični smešni dogodek po obedu pri grofu A. Auerspergu — Anastaziju Grünu na gradu pri Krškem »Thurn am Hart« (Šrajbarski turn), na katerega so bili povabljeni okoliški kmetski župani, ki so iz nevednosti po obedu v časah prineseno toplo vodo začudenih in kislih obrazov izpili. Pravila mi je o tem moja mati, oskrbnikova hči, (oče pa je bil domači učitelj grofovega sina, grofa samega inštruktor pa, kakor znano, Prešeren).

pripovedujejo o njegovi dobroti učiteljski kandidatje, ki so pod njegovim vodstvom delali izpite, ali pa ubogi dijaki, katerim je vračal kolegnino, kar niti ni bilo pravilno« (to je, ni bilo dovoljeno). Priznava pa Murko (ib.), da je bil Miklošič »neizmerno varčen kot gospodar«. Kot odvetniški koncipient je nekemu kmetu z uspehom odsvetoval pravdanje, s čimer je izzval advokatove očitke: »Vi ne boste nikdar dober advokat« (Murko, Miklosichs Jugend- und Lehrjahre, str. 555). Kratko naj omenim le še v tej zvezi, da je bil Fran Levstik, mož brez stalne službe, z Miklošičevo pomočjo imenovan za skriptorja licejske knjižnice v Ljubljani (l. 1872). O njegovi stalni skrbi za V. Jagića pa prim. moj spis k Jagićevi osemdesetletnici (Ljubljanski Zvon 1918, str. 724 sl.).

Starokopiten je Trdinov nazor (str. 16): »S slavjanščino se ni hotel zastonj ukvarjati. ... Zavoljo denarja je posvetil neko knjigo, če se ne motim, prvi besednjak staroslovenski, knezu Milošu; dobivši, kar je želel, se je ves zadovoljen namuzal Navratilu in dejal: Tisoč petsto goldinarjev imam srečno v žepu.« Gre za »Lexicon linguae slovenicae veteris dialecti« (Vindobonae 1850), ki ga pa Miklošič ni posvetil knezu Milošu, ampak njegovemu sinu Mihajlu (1825—1868): »Illustrissimo principi Michaeli M. Obrenović.«* Ta je l. 1842—1858 preživel v emigraciji, in sicer največ na Dunaju. V emigraciji je zaslovel kot zaščitnik srbskih književnikov. Podpiral je Vuka, Daničića, Branka Radičevića in mnoge druge. Vuku je dajal stalno pomoč in je omogočil izdajo mnogih njegovih spisov (prim. Narodna enciklopedija srpsko-hrvatsko-slovenačka II. knjiga, str. 880). Tudi v odnosu do Miklošiča je igral, kakor pravi Jagić (Istorija slavjanskoj filologiji str. 700), približno isto vlogo mecenata kakor svoj čas Rumjancev v Rusiji. Verjetno je posredoval tudi Vuk, s katerim je Miklošiča po Kopitarjevi smrti (1844) vezalo še tesnejše prijateljstvo. Mihajlo je, kakor kažejo posvetila, omogočil izdajo še dveh važnih Miklošičevih publikacij, izdajo praksapostola iz samostana Šišatovca (l. 1853) in »Monumenta serbica, spectantia historiam Serbiae, Bosnae, Ragusii« (Viennae 1858). Kaj si je Trdina mislil, da naj bi bil Miklošič to vse in drugo na lastna sredstva izdal? Za delo mu je pa pač tudi honorar pristojal. Iz Jagićevega pripovedovanja vem, da je Miklošič ob izdelavi takega svojega dela zbral vso nedostajajočo mu literaturo predmeta, po skončanju pa je vse zanaprej že nepotrebno prodal. Ne more biti dvoma, da je bil največji mojster v praktičnosti izvajanja svojega znanstvenega dela. Da pa ni bil pohlepen na zaslužene honorarje, da jih ni v vsakem primeru celo hotel sprejeti, temveč odklanjal, lepo izpričuje zgodovina postumne izdaje nemško-srbskega slovarja (Deutsch-serbisches Wörterbuch von Vuk Steph. Karadschitsch. Troškoma narodnijeh priloga, Wien 1872). Vuk, ki je umrl 1864. leta, je zapustil gradivo za slovar na listkih. Ureditev in izdajo je prevzel Miklošič, ki je imel s tem mnogo posla. V dodatku na koncu knjige »Glavno izvješće i račun o narodnijem prilozima za izdavanje književne ostavštine Vuka St. Karadžića« predsednik odbora za posmrtno izdavanje Vukovih del Ognjeslav Utješenović Miklošiču izraža (str. 233) »vruću zahvalnost ... na njegovom velikom bezplatnom trudu oko štamparske revizije ovih knjiga (glej o tem doli), a u pogledu »Rječnika njemačko-srpskoga« također oko izradjenja leksikalnoga iste knjige, koje rukopis žalibože nije bio sasvim priredjen za štampu, kako se je iz prva mislilo« (prim. o tem tudi Murko, Letopis 1891, str. 267 in Jagić, Istorija slav. filol. str. 707). Prodaja je imela biti v korist Vukove rodbine. Odbor za izdavanje Vukovih del, kateremu je poleg O. Utješenovića in J. Subotića pripadal tudi Miklošič, je na koncu poziva za dobrovoljne prispevke l. 1865 javil, da bo Miklošič vršil »po naročitoj želji pokojnoga Vuka (za ovaj slučaj izraženoj za života njegova) — reviziju štampe u duhu jezika i pravopisa dosadašnjijeh Vukovijeh knjiga«

* Napačna je Trdinova trditev v Spominih v Ljubljanskem Zvonu (1906, XXVI, 164), da je Miklošič posvetil »Radices« knezu Milošu.

(v ponatisu pri slovarju). Že za časa Vukove bolezni je nadzoroval tisk IV. knjige (1862) narodnih pesmi. V posmrtni izdaji V. knjige (1865) pa so na koncu med tiskarskimi popravki tudi Miklošičeve opazke. Iz tega vsega sledi, da je brez podlage in neupravičena Trdinova gornja pripomba, a tudi nadaljnja (str. 17): »Občil je malo z drugimi, prijatelja ne verjamem da je imel katerega razen denarja in fologije in morebiti slavohlepja«. Miklošič je bil znanstvenik največjega formata in najčistejše vrste, pa mu ni bilo treba prav nobenega slavohlepja. Stanko Vraz je pisal l. 1845. z Dunaja Čehu Erbenu: »Dr. Miklošič čovek je vrlo učen i čini mi se, da je dostojan onog kadila, koje se pali na slavu mu u kadionicah časopisah i novinah. Odkako se nismo vidili (a tomu ima 7 god.) opet je toliko priučio novoga i divnoga, da se čovek krstiti mora od čuda, kad pomisli mladost njegovu (ima 32 god.). On je već dosad učinio za nauku crkvenoslav. jezika više nego Kopitar pod vas svoj život« (Děla Stanka Vraza V 373).

Miklošičev pohlep po denarju naj bi dokazalo tudi Trdinovo pripovedovanje o Miklošičevi ženitvi in ženini doti (str. 16), ki se pričinja: »Ko se je oženil z bogato gospodično...«. Zadeva pa zadobi takoj drugo lice, ako se resnici na ljubo natančneje pojasni, da se je oženil (l. 1852.) s hčerjo svojega sosluzivca v dvorni biblioteki J. Eichenfelda in ne kdo ve s kako bogatinko, kakor bi se dalo sklepati iz Trdinovih besed.

Znani Miklošičevi učenci različnih dob in narodnosti, kakor n. pr. Hrvat Jagić (prim. Živaja starina 1891, III 254), Čeh Fr. Pastrnec (Ottův Slovník naučný XVI 290, 295) in Slovenec M. Murko (Letopis 1891, str. 255)* soglasno rišejo v najlepših potezah Miklošičev značaj, njegovo preprostost, skromnost, v javnosti pa ponositost, pravicoljubnost i. dr. Na svojih delih se je do konca, ko je dobil že visoka odlikovanja in plemiški naslov, vedno le skromno podpisoval »Franz Miklosich«, n. pr. »Etymologisches Wörterbuch der slavischen Sprachen von Fr. M.« (Wien 1886).

Trdina je prišel na dunajsko vseučilišče l. 1850. in ga pohajal do l. 1853., ko je opravil izpit. Miklošičeva znanstvena pot je bila do tje: l. 1844. je bil imenovan z dekretom, izstavljenim še od Kopitarja, za amanuensa v dvorni biblioteki, l. 1849. za izrednega, l. 1850. pa za rednega profesorja slovanske filologije in literature na dunajski univerzi; l. 1851. je bil izvoljen za dekana filozofske fakultete, l. 1854. pa že za rektorja univerze. V novo ustanovljeni akademiji znanosti l. 1848. je postal takoj še istega leta dopisni član. Spisi pa so bili do konca Trdinovih študij, ki jih je torej Trdina kot Miklošičev slušatelj moral poznati in ki jih tu navajam s potrebnimi pripombami zaradi boljšega razumevanja poznejšega, sledeči: prvi l. 1844. recenzija o Fr. Boppa »Vergleichende Grammatik des Sanskrit, Zend, Griechischen, Lateinischen, Litthauischen, Gothischen und Deutschen« (Berlin 1833) v »Jahrbücher der Literatur« (103. Band, str. 43—70), kjer je z izredno duševno mirnostjo pokazal Boppove velike napake v razlagi faktov slovanskega jezika, pri tem pa izjavil o Boppu, da si je s svojim delom pridobil »zasluženo pravico do najtoplejše hvaležnosti vsakega svoj jezik ljubečega Slovana« (str. 45), na koncu spisa pa, da je svoje razlikujoče se nazore javno izrekel v interesu jezikoslovja in »iz ljubezni do svojega materinega jezika« (str. 69); l. 1845. Radices linguae slovenicae veteris dialecti (Lipsiae MDCCCXLV), prvi poskus znanstvenega etimološkega slovarja slovanskega jezika; istega leta 1845. Janeza Zlatousta homilija na Cvetno nedeljo iz Supraselskega zbornika z grškim originalom, latinskim prevodom, glosarjem in kritičnimi pripombami ter dodatkom dveh starosrbskih tekstov, tičočih se srbske zgodovine, iz katerih, in sicer drugega, je vzeto za Miklošiča značilno geslo h knjigi: »Naš slověnski jezik ot boga

* H karakteristiki Miklošiča prim. sedaj še M. Murko, Paměti (Praha 1949, str. 39—44, 46, 47, 49, 50, 57, 58).

dobre stvoren bist»; l. 1847. tri dobro izbrane legende iz istega zbornika s kritičnimi pripombami in glosarjem ter dodatkom petih gramatičnih ekskurzov; istega leta 1847. izdaja obširne grške legende Klimenta bolgarskega z daljšim predgovorom in latinsko kratko vsebino legende; takisto istega leta 1847. ocena izdaje A. Vostokova staroruskega Ostromirovega evangelija iz l. 1056—57 v »Jahrbücher der Literatur« (119. Band, str. 1—39), s katero je proti Vostokovu dokazal, da je ta evangelij staroruski spomenik in da je starocerkvenoslovanski jezik nahajati v spomenikih, kakor so Klocov glagoljaš, Supraseljski zbornik in Assemanijev evangelij, pred katerimi je Vostokov dajal prednost Ostromirovemu evangeliju; v I. knjigi »Sitzungsberichte« novoustanovljene akademije znanosti na Dunaju l. 1848. se nahajajo trije prispevki, str. 119—127 razprava »Ueber den reflexiven gebrauch des pronomens *oŭ* und der damit zusammenhängenden formen für alle personen«, kakor je v slovenščini zaimek *svoj*, str. 164—168 »Bericht« Vukov vkupno z Miklošičem o slovanskem delu v akademika Auerja »Sprachenhalle«, in str. 171—175 »Vorbericht« za »Denkschriften« akademije oddane razprave o staroslovenski konjugaciji, ki je tam tudi v I. knjigi l. 1850 izšla pod naslovom »Lehre von der Coniugation im Altslovenischen« (str. 167—206); l. 1849. je bil nekaj mesecev pomočnik pri prevajanju državnega zakonika (poslovenil je prvi zvezek) in bil poleg dunajskega dvornega in sodnega odvetnika M. Dolenca ter M. Cigaleta tudi ud komisije za slovensko juridično-politično terminologijo (prim. Juridisch-politische Terminologie für die slavischen Sprachen Oesterreichs. Von der Commission für slavische juridisch-politische Terminologie. Deutsch-kroatische, serbische und slovenische Separat-Ausgabe. Wien 1853, str. III Predgovor; Murko, Letopis 1891, str. 259 in R. Kolarič o Miklošiču v Biografskem leksikonu I 121); l. 1850, 28. marca je na poziv Vuka Karadžića poleg njega in I. Kukuljevića, D. Demetra, I. Mažuranića, V. Pacela, St. Pejakovića ter Gj. Daničića kot edini Slovenec podpisal književni dogovor o enotnosti srbsko-hrvatske književnosti in pravopisa (Narodne Novine 1850, br. 76, v ponatisu v gori imenovani Juridisch-politische Terminologie, Predgovor str V—VIII); istega l. 1850. je po virih za slušatelje napisal najprej učno knjigo »Formenlehre der altslovenischen Sprache« in (po datumu) na to šele »Lautlehre der altslovenischen Sprache«, a tudi »Lexicon linguae slovenicae veteris dialecti« s posvetilom Mihajlu M. Obrenoviću, o katerem je bilo gori govora; v l. 1851. pada izdaja Supraseljskega zbornika »Monumenta linguae palaeoslovenicae e codice Suprasliensi«, po Kopitarjevi izdaji »Glagolita Clozianus« l. 1856. drugega starocerkvenoslovanskega spomenika; l. 1851. je izšla tudi prva knjiga od Miklošiča zasnovanega znanstvenega časopisa »Slavische bibliothek oder beiträge zur slavischen philologie und geschichte«, v katerem so prispevki takisto na slovanskih jeziki (srbskem, poljskem), a od Miklošiča v I. knjigi razprava »Lautlehre der bulgarischen sprache« (str. 43—56), objava dveh tekstov »Popevka od Svilojevića« (iz l. 1663.) in odlomka iz starocerkvenoslovanskega glagolskega Marijinega evangelija (str. 259—260 in 261—263) ter na koncu spis z zavrnitvijo Hankinih napadov (glej še doli) »Entgegnung auf herrn Wenzel Hanka's alberheiten und lügen« (str. 267—321). Kakor so že prejšnji početni Miklošičevi spisi napovedovali novo dobo slovanskega jezikoslovja in slovanske filologije, vendar se v glavnem pričinja z velikim, za ono dobo epohalnim delom, namreč prvo, od dunajske akademije znanosti nagrajeno in l. 1852. izdano knjigo slovanske primerjalne slovnice »Vergleichende Lautlehre der slavischen Sprachen«. V početku l. 1853. je izšel »Apostolus e codice monasterii Šišatovac, palaeoslovenice«, tekst praksapostola (izbrane lekcije) iz srbskocerkvenoslovanskega rokopisa iz l. 1324., ki je še danes poleg nekih drugih cerkvenoslovanskih apostolov (starocerkvenoslovanski tekst se ni ohranil) važen vir za prvotni prevod te knjige.

Istega 1853. l. pa je Miklošič začel izdajati tudi »Slovenska berila« za razrede višje gimnazije, in sicer tega leta »Slovensko berilo za peti gimnazijalni razred izdal Dr. Fr. Miklošič« (ime je pisano tako v gajici),* za šesti l. 1854., za sedmi 1858., za osmi 1865. (drugo, nekoliko predelano izdajo še z istim naslovom in Miklošičevim imenom je uredil J. Navratil l. 1881.), v katerih je Miklošič objavil tudi lastne prispevke z izrecnim pristavkom svojega imena »Fr. Miklošič«. Tako nahajamo n. pr. v berilu za peti razred: str. 6—7 »Nekoliko polskih pregovorov zbral Fr. M.«, str. 22 »Lipa, po J. Kohanovskem** poslovenil Fr. M.« v verzih (kot pristaš ilirskega pokreta je svoj čas Miklošič napisal tudi nekaj pesmi, o čemer glej Murko, Miklosichs Jugend- und Lehrjahre str. 556, a s poljščino se je dobro seznanil že za časa študija v Gradcu, glej ib. str. 526 sl.), str. 91—96 »Pripovedke iz česke historije, spisal Fr. M.«, str. 127—150 »Severin Boetij, spisal Fr. M.« (v tem je morebiti spomin na nekdanje zanimanje za filozofijo, ki jo je predaval v Gradcu), str. 146—150 »Nektere izmed najznamenitejših reči v Carigradu, spisal Fr. M.« (to je opis Carigrada po lastnem potovanju l. 1851.). Poleg tega pa ne more biti dvoma, da so tudi sestavki, ki so prirejani po tujih pisateljih ali pesnikih in brez označbe prireditelja, od Miklošiča, kakor str. 59—64 »Ribar in riba. Po A. S. Puškinu«, str. 75—76 »Trije prijatelji. Po Brodzinjskem«, str. 97—107 »Marija Terezija. Po H. Meynertu«, str. 116—117 »Mladi knez in slavič. Po Karpinjskem«, str. 154—156 »Cena zgodovine domače. Po N. Karamzinu«, str. 159—165 »Veliki knez Svetopolk. Po N. Karamzinu«, str. 167—170 »Koroška za cesarja Dioklecijana. Po Baronu Ankershofen«, a prim. tudi še str. 171—175 »Štajarska zemlja od Maksimiljana I. do Ferdinanda II. Po A. Krempelnu«, str. 107—113 »Vile. Po Ivanu Kukuljeviču« in str. 86—87 »Medved in cigan. Po Dositeju Obradoviču«. Pri nekkih sestavkih končno ni nobenega imena, imenovan je le jezik (n. pr. str. 50—53 »Alboin. Po talijanskem) ali pa so brez vsakega pristavka (n. pr. str. 73—74 »Kratke povesti«). Za prevod Puškinove pravljice »Ribar in riba« je pokazal že Fr. Ilešič »Kronologiji slovenskih prevodov iz ruščine« (Ljubljanski Zvon 1901, XXI 722) z opozorilom na številne črte štajarskega narečja v prevodu, da je ta delo Miklošiča. Isto misli Ilešič tudi za sestavke po N. Karamzinu (l. c. str. 723). Tudi I. Prijatelj »Puškin v slovenskih prevodih« (Zbornik Slovenske Matice 1901, III 56 prip.) meni: »Po naglašanju in jeziku soditi je prevod res najbrž Miklošičev«. Čudno se mu samo zdi, da ni Miklošič pridržal Puškinovega prostega ritma (v prevodu je uporabljen jambični deseterec). Tudi v prireditvi »Mladi knez in

* Smešna je Trdinova trditev (str. 15), da »sè sramuje ta mož našega pravopisa in se piše raje z madžarskim«. Miklošiču in njegovim prednikom se je pisalo ime davno pred uvedbo gajice. Dela svoja je mogel izdajati le na tujem in za tisk tam je bil grajani način pisanja imena vsekakor bolj prikladen, za kaka posebna podčrtavanja kakršne koli svoje vnanje strani pa Miklošiču nikdar ni bilo. Trdina sam se ne izraža posebno hudo o Čizmanovi pisavi svojega imena Zhishmann, ki naj bi bila »nemškutarska« (Spomini II 99); pisal pa se je Zhishman z bohoričico. V »Spominih« pravi Murko (Paměti str. 39, prip. 1), da je Miklošič pisal ime po kajkavskem hrvatskem pravopisu, kakor so ga pisali na varaždinski gimnaziji. Tako je tudi na doktorski diplomni dunajske univerze (1840). Podrobno o pisavi imena prim. M. Murko, Rozprávy z oboru slovanské filologie (Práce Slovanského ústavu IV. V Praze 1937, str. 101, prip. 3).

** Pomota - o m u je popravljena v »Popravkih«.

slavič, po Fr. Karpińskem kažejo izrazi, kako slavič, vrabelj i. dr. za slavec; vrabec na Miklošičevo domače narečje.*

V drugem oziru, zaradi poudarka slovenskega narodnega čustva, je zanimiv sestavek »Marija Terezija, po H. Meynertu« (1808—1895), časnikarju, pisatelju in historiku. V njegovi »Geschichte Oesterreich's (Pesth 1846, VI 1, str. 18) beremo: »Maria Theresia... Rettung bei der Treue suchend, begab sich auf den Reichstag nach Pressburg. Hier erschien sie... in der Versammlung der Stände... und rief in feurigen Worten die oft bewährten Ungarn auf... ihr beizustehen. Der Anblick der schönen, muthigen Herrscherin, die Eindringlichkeit ihrer Rede, riss alle Anwesenden zur Begeisterung hin, die Ungarn schwangen ihre Säbel und gelobten mit lauter Stimme, für ihren König Maria Theresia Blut und Leben zu lassen (v pripombi k temu »Moriatur...«) »Sie hielten Wort.« Temu ustreza v Miklošičevem berilu mesto na str. 99, toda z narodnozavednim dodatkom (tu tiskano razprto): »V ti hudi stiski gre Marija Terezija na Ogrsko v Požun... pride v državni zbor... in toži, po latinski govore, poslancom ogerskim, pa nele, kakor večji del mislijo, poslancom samo madžarskega, ampak tudi slovenskega naroda, svojo nadlogo. Iskreni govor in lepota mlade kraljice vžge zbranim poslancom in poslušavcom serca tako, da sablje potegnejo rekoč: »Moriatur pro rege nostro«. »Mož beseda so bili.« Na Miklošiča kot pisca sestavka in pristavka kaže nekaj vrst dalje izraz šerežani: »Franc Trenk... je zbral sam na svoje stroške med junaškimi Serbi kerdelo strašnih šerežanov«. Ustrezajoče mesto pri Meynertu (o. c. str. 20) ima za to besedo »pandur«: »Der Freiherr Franz von der Trenck... errichtete... das gefürchtete Regiment der Panduren... aus raizischen (to je srbskih po madž. Rác »Srb« in to po starosrbski prestolnici Ras) Gebirgsbewohnern gebildet, türkisch in Tracht und Bewaffung, wie auch in Wildheit und Grausamkeit.« Izraz šerežanin je izveden iz šereg, po Vukovem Rječniku »Kompagnie, turma, četa«, a to iz madž. sereg (beri šereg). Miklošič je zanj mogel vedeti tudi iz Vukovega Rječnika (druga izdaja iz l. 1852.), kjer mu je posvečen daljši odstavek z začetkom: »Šerežanin (pisano je z veliko začetno črko)... militis genus. Šerežani su kao panduri u Hrvatskoj na suhoj medji,

* Prim. to prireditev s poljskim originalom po »Dziela Franciszka Karpińskiego (1741—1825) wierszem i prozą, nowe i zupełne wydanie« I, 240 (w Wroclawiu 1826):

Slovensko

Mladi knez in slavič.

Mlad knez s svojim učenikom se v lesu sprehaja; dolg čas ga trapi, kar se veliki gospodi včasih godi.

Slavič na veji zapoje; mladi knez ga vidi, sliši glas neslišan, in ker je knez, hoče mahom slaviča uloviti in v kletko djati; ali ko s kričem za njim teče, ptiček odleti.

Zakaj, pravi knez nezadovoljen, slavič, ki tako milo poje, se skita po gojzdih, v moji palači pa je toliko vrabljev? Zato, pravi učenik, da bi ti nauk imel za bodoče življenje, da se bedaki sami privlačejo, pametnih ljudi pa je treba iskati.

Poljsko

Bajka z Francuzkiego.

Młody książę z swym Mentorem W lesie przechadzki zażywa, I nudzi się, panów wzorem; Bo ten zysk wielkości bywa, Słowik zaśpiewał na przecie; Widzi go, słyszy głos rzadki; Że był księciem, chciał w momiencie Złowić, i wsadzić do klatki, Ale gdy bieży z hałasem, Ptaszek uleciał tymczasem. Czemuż, rzekł książę markotny, Słowik, co tak śpiewa mile, Kryje się w lasach samotny, A w mym domu wróblów tyle? Oto: byś miał, Mentor rzecze, Naukę życia przyszłego; Ze głupi sam się przywlecze, Trzeba szukać cnotliwego.

Glede K. Brodzińskega (1791—1835) prim. izdajo »Pisma« (Warszawa 1821).

koji čuvaju da iz Turske ne bi amo prelazili i zlo činili hajduci i drugi rdjavi ljudi...».

Miklošičeva berila so bila važen pojav v slovenskem šolstvu, pa bi zaslužila posebno študijo. Na kratko se jih je dotaknil Fr. Ilešič, O pouku slovenskega jezika (V Ljubljani 1902, str. 37—38). Priznано je, da so pomogla utrditi našo pisavo (prim. Murko, Letopis 1891, str. 259 ali I. Grafenauer, Zgodovina novejšega slovenskega slovstva II 468). Trdini so ostala neznana, ker ni poučeval na slovenskih gimnazijah. Neznano mu je ostalo tudi, da je Miklošič sočasno z izdajo prvega berila pomagal tudi pri izdaji slovenske slovnice za srednje šole. A. Janežič (1828—1869) se že v prvi izdaji svoje slovnice (»Slovenska slovnica«, v Celovcu 1854) v predgovoru str. IV zahvaljuje Miklošiču in Metelku, da sta mu slovnico v rokopisu pregledala in sem ter tja popravila. Miklošič pa je bil tudi splošno tesno udeležen pri reformi avstrijskega šolstva po l. 1848., za kar govori med drugim dopisni kip v dunajskih univerzitetnih arkadah v oddelku tedanjih reformatorjev šolstva, ministra za prosveto češkega grofa Leona Thuna (1811—1888, minister 1849—1860) in poleg Fr. Miklošiča (1813—1891) še profesorjev kolegov, klasičnega filologa H. Bonitza (1814—1888) in pedagoga Fr. Exnerja (1802—1853). Enega vprašanja te reforme, borbe za stare klasike, se je dotaknil tudi Trdina (str. 32): »V tej reči, mislim, so si pridobili velike zasluge Bonitz in drugi tujci, ki so morali braniti prave klasike že v interesu svoje službe in svojega znanstvenega poštenja. Morebiti je pripomogel nekoliko tudi Miklošič in še kak drug Avstrijec.« Na drugem mestu (str. 15—16) pa pravi v zvezi s poukom slovenščine: »Govorilo se je zadnja leta, da ga bo (to je Miklošiča) postavil cesar za ministra nauka, in mnogi domoljubi so se veselili, češ če on pride, bo brez dvombe vpeljal slovenščino v šole. Takega upanja nisem jaz nikoli imel; mogoče, da je mož obetal sam kaj takega, ali mu ne verjamem nič. Bil bi storil to in toliko, kar Belcredi, namreč nič.« O »ministrabelnosti« Miklošičevi je vredno omeniti mesto v pismu V. Jagića V. J. Lamanskemu od 9. (21.) oktobra 1879 iz Berlina: (tu po izdaji v sedaj veljavni ortografiji) »В Вене я много виделся с Миклошичем, который, несмотря на свое корректное политическое направление все же еще считается слишком ярким славянином, не доверяют ему. Иначе он был бы уже давно министром.« (Документы к истории славяноведения в России 1850—1912, izd. od akademije znanosti, Moskva-Leningrad 1948, str. 96).

Ne govore o naivnosti predstavljanja Miklošiča v vlogi avstrijskega državnika je treba k Trdinovi opazki poudariti, da je Miklošič že l. 1854. navetoval grofu L. Thunu popolnoma slovenske ljudske šole, škof Slomšek pa utrakvistične (Murko, Letopis 1891, str. 258). Pač pa je bil za utrakvizem v višjem šolstvu, ko je po bitki pri Sadovi izšel ukaz, da se naj da narodnim jezikom več prostora tudi v srednjih šolah. V tem seveda ni videti kakega političnega germanofilstva, temveč skrb za kulturni dvig mladine, ki ji je nedvomno potreba poleg materinščine še znanja katerega koli svetovnega jezika z bogato kulturno vsebino. Način pouka je pa, razume se, svoje vprašanje. Še l. 1883., torej ob svoji sedemdesetletnici, je Miklošič v razpravi »Geschichte der Lautbezeichnung im Bulgarischen« (Denkschriften filoz.-histor. razreda dunajske akademije znanosti XXXIV 4, prip.) pripomnil vključ znanemu svojemu znanstvenemu lakoničnemu in strogo stvarno predmeta držičnemu se izraževanju k odstavku o uporabi narodnih jezikov v cerkvi v preteklosti: »Celo v devetnajstem stoletju so se učili in se uče tisoči slovenskih otrok katekizma nemški, ne da bi razumeli niti stavka.« Ta in druge navedene Miklošičeve izjave iz raznih let njegovega delovanja dovolj pričajo, da so brezpomembne Trdinove besede (str. 14): »Kdor Miklošiča ne pozna, misli seve, da je velik domorodec, kdor ga pozna, se kmalu prepriča o ničnosti takega mnenja...« Miklošič je bil znanstvenik skrajno treznega razuma, pa se njegova narodna zavest seveda ni izlivala v čustvene deklaracije, izjav o njej, kakor je razvidno iz mnovega gori navedenega, je pa podal dovolj. Čudno je, da Trdina z nobeno besedo ne omenja Miklošičeve vidne in pomembne vloge v revolucionarnem letu 1848., ko je bil predsednik dunaj-

skega političnega društva »Slovenije« in potem poslanec šentlenartskega okraja v kromeriškem državnem zboru, kjer so ga smatrali za tako pomembno osebo, da sta ga ministra notranjih zadev in pravosodstva zvala na posvetovanje o postavnih načrtih (Murko, Letopis 1891, str. 257). Tam »sem tudi jaz ostal tako dolgo, dokler nas niso vseh razgnali«, je sam povedal (ib.). Prva proklamacija dunajske »Slovenije«, ki je zahtevala združitev vseh Slovencev v enem »kraljestvu Slovenija«, enakopravnost v šoli in uradu in v nasprotju s propagando Anastazija Grüna — grofa Auersperga za frankfurtski parlament edino pripadnost k Avstriji, je bila sestavljena od Miklošiča, ki se je na čelu deputacije podal tudi v Ljubljano, kjer je bil slovesno sprejet (Murko, Miklosichs Jugend- und Lehrjahre str. 551 in prip. 5 ter J. Apih, Slovenci in 1848. leto, v Ljubljani 1888, str. 121). Ne more biti moja naloga, o tej osemindesetletni epizodi iz Miklošičevega življenja podrobneje razpravljati, dasi je reči, da n. pr. J. Apiha delo i. dr. v tem oziru ne zadošča. Razočaranje, ki se je po zopetnem uveljavljanju reakcije moralo polotiti vseh naprednih umov, je Miklošiča še tesneje zvezalo z njegovo vedo o slovanskih jezikih. Nehote prihaja v spomin pretresljivo opisovanje takega razočaranja v spominih visoko cenjenega ruskega revolucionarja pisatelja A. I. Gercena (1812—1870), Byloje i dmy (sedanja kritična izdaja Leningrad 1946, VI Anglija 1852—1864, pogl. 51, str. 516, 518, 540, 593), ki ga je takisto prebolel in se posvetil toli zaslužnemu časopisnemu razgaljevanju reakcionarnega carističnega režima in despotizma iz inozemstva (ustanovil je v Londonu celo svojo lastno rusko tiskarno). Idejo narodne skupnosti, narodnostnega načela, pa je Miklošič kakor l. 1848. priznaval vseskozi in jo zastopal n. pr. še v odboru za izdajanje pod tedaj visokim naslovom imena prestolonaslednika nameravanega dela »Oesterreich-Untern in Wort und Bild« ter jo za Slovence tudi vsaj deloma rešil (Murko, Letopis 1891, str. 258).

Najhujši očitke Trdinov v političnem pogledu je (str. 15), da je Miklošič po laško-francoski vojski, to je l. 1859., ko »so zopet začele vzdigovati glave zatrite narodnosti«, na Dunaju sopodpisal neki »program«, v katerem pravijo podpisniki (Trdina jih imenuje »kulturträgerje«, torej bi ne bili izrecni politiki), da hočejo »festhalten an der berechtigten Geltung und Kultivierung der deutschen Sprache im ganzen Kaisertume«. V Ljubljani se ni dalo ugotoviti, kake vrste in vsebine je bil imenovani »program« in kdo vse ga je podpisal. Zato je na mojo željo naša Akademija znanosti in umetnosti prevzela posredovanje pri dunajski, da bi tam dognali stvar in po možnosti poslali prepis »programa«, o čemer bom, ako kaj prejmem, naknadno poročal.* Tako kot Trdina poroča, ne more biti povsem res, kakor pričajo vse druge Miklošičeve izjave in to, da se v politiko ni mešal. Pač pa jo je spremljal v slovanskem smislu, kakor kaže n. pr. to, da je bil po Murkovem pričanju (Letopis 1891, str. 257) naročen na izhajajoči na Dunaju in slovansko politiko zastopajoči časnik »Tribüne« J. St. Skrejšovskega, enega najznamenitejših

* Dunajska akademija znanosti je 4. maja 1950 odgovorila s sledečim pismom: »Zl. 1153/1950. An die Akademie der Wissenschaften und Künste, Wien. Die an die Oesterreichische Akademie der Wissenschaften gerichtete Anfrage Nr. 1150-1949, betreffend Franz Miklosich ist von mehreren wissenschaftlichen Institutionen, zuletzt auch den zuständigen Abteilungen des Oesterreichischen Staatsarchivs, behandelt worden. Leider mit negativem Ergebnis. Am aussichtsreichsten schien die Nachforschung in den Akten des k. k. Unterrichtsrates, dem Miklosich als Mitglied angehörte. Sie blieb gleichfalls ergebnislos. Wahrscheinlich handelt es sich um eine Angelegenheit, die mit seiner parlamentarischen Tätigkeit irgendwie in Beziehung steht. Auch darüber konnte nichts festgestellt werden. Man müsste viele Jahre der Sitzungsprotokolle der Herrenhäuser durchgehen, um vielleicht auf eine Spur zu kommen. Jedenfalls wären genauere Angaben über das Zitat und den weiteren Zusammenhang notwendig, um in der Sache weiterkommen zu können. — 4. Mai 1950. — Seidl.«

čeških politikov-publicistov (1831—1883, o njem glej Ottův Slovník Naučný XXIII 310 sl.), katerega nenadna smrt je Miklošiča zelo pretresla. »Nikoli, piše Murko (l. c.), ne bom pozabil, s kako globoko žalostjo mi je podal v roko ono štampilko, ki je javila naglo smrt nadarjenega češkega publicista.« Kot neko domnevo, dokler se zadeva ne razčisti, bi navel, da se je to tikalo morda ukaza po bitki pri Sadovi l. 1866., naj se da narodnim jezikom več prostora tudi v srednjih šolah, pa si je Miklošič takoj tudi naše gimnazije predstavljal kot utrakvistične. »Sploh je bil utrakvizem v višjem šolstvu njegov ideal« (Murko, Letopis 1891, str. 258), o čemer je govoril že na drugem mestu.* Ako je temu tako, potem bi bil Trdina izvedel za »program« iz kakega dunajskega časopisa že v Novem mestu po vpokojitvi l. 1867. Tu bi priključil še Trdinovo trditev, da je Miklošič le nemški govoril z njim in tovariši (str. 14). O tem govori v zelo rezkih izrazih tudi v Spominih v Ljubljanskem Zvonu (1906, XXVI, 78). Malo je verjetno, da bi to bilo tako izključno. Tudi Jagić je imel to navado, da je po predavanju in v seminarju o slavističnopredmetnih stvareh nadaljeval razpravljanje nemški, kar se nam je zdelo povsem naravno in v čemer ni nobeden iz nas videl kakega političnega namena. O Miklošiču bi sicer omenil, da mu je Prleku kot književnoomikani jezik tedaj bila še najbližja ilirščina (prim. o tem tudi Ljubljanski Zvon 1906, XXVI, 78) in ne kranjščina (Trdina l. c. sam dopušča, da »pismenega jezika ni dobro znal«). Prešeren in Čop sta si dopisovala nemški — brez potrebe razlage. Po Murkovem pripovedovanju mu je še l. 1883. najlaže tekla beseda srbsko-hrvatski. Z druge strani pripoveduje Murko (Letopis 1891, str. 263), da je Miklošič v svojih poznih letih radovoljno in dostikrat zahajal k priporočenemu mu mlademu portretistu Ljutomerčanu Fekonji in si vzbujal pri njem mladostne spomine; »pogovarjala sta se cele ure prav lotmerski o vseh izpremembah, čegava je sedaj ta ali ona hiša itd.«.

Kritiko Trdinovo o Miklošičevih nazorih o slovenskem jeziku, za katero je bil kot dober slovenski pisatelj že tedaj vsekakor tudi kompetenten, je vendar sprejeti »cum grano salis«. V dostavku k objavi »hrvatsko-slovenskih« pravljič iz varaždinske okolice po M. Valjavcu v »Slavische Bibliothek« II, 151—169, ki jih vneto pozdravlja, pravi Miklošič sam (str. 170), »da jezika, ki ga nam je bog dal, le na pol poznamo. Vemo sicer, da nimamo pravice staviti pisatelju naloge: mi moremo le pretehtati, kar smatra za dobro podati...«. Če očita Trdina Miklošiču (str. 14): »Zaničljivo je govoril o našem mojstru Veselu: ‚Was der Mensch schreibt, ist kein Slowenisch,« je bil Miklošič s Francem Levstikom bliže resnici nego Trdina, spoštovalec Koseskega še v starosti. V berilih ima pri Miklošiču prednost Prešeren, pri Bleiweisu Koseski (Ilešič, O pouku slov. jezika str. 37 sl.). Kar trdi Trdina o Miklošičevih nazorih o slovenskem jeziku, je v svoji celokupnosti ali brez potrebnega bližjega pojasnila, oziroma potrdila, ali po nesporazumu. Na str. 14 pripoveduje: »Jezil se je na to, da si jezik snažimo in čistimo, hotel je, da pišemo do sodnega dne ‚štenga‘, ‚padar‘ itd.«; na str. 48 pa: »Svojo nepatriotično misel (pred tem govori o nemškutariji, ki se je postavljala na pot vsakemu napredku našega jezika) je trdil tudi v spisih, nasleduj svojega učitelja Kopitarja. Po njegovem mnenju se ne poprime narod nobene druge besede kakor tiste, ki si jo je naredil sam po geniju svojega jezika...« in na str. 49: »Miklošič ne pozna napredka slovenskega življa v praktičnem življenju...« Tu ni mesta razpravljati o vprašanih razvoja narodnodialektičnega, kul-

* Slične, še bolj na nemško stran vperjene nazore o učnem jeziku je imel sloviti pravnik Slovenec J. Čizman — Zhisman (1820—1894), o katerem govori Trdina v Spominih v Ljubljanskem Zvonu (1906, XXVI 162-3), in sicer nikakor ne v negativnem, ampak nasprotno celo dobrohotnem smislu, vse drugače, nego o Miklošiču. Čizman je bil l. 1867. imenovan za učitelja prestolonaslednika, poverjen pa mu je bil tudi sestav učnega plana za klasične jezike, geografijo in zgodovino v gimnazijah. (V Slovenskem biografskem leksikonu je izpuščen pod Č.—)

turnoobčevalnega, literaturnoknjiževnega in različnega strokovnega (Miklošič je bil sam udeležen pri ustvarjanju slovenske pravne terminologije, glej gori) oblikovanja jezika sploh in slovenskega posebej. Kje naj bi bila Miklošič in tudi Kopitar v spisih razvijala prekratne in napačne, obsodbe vredne misli o našem in tudi njihovem lastnem jeziku, v kaki zvezi in ob kaki priliki naj bi bil veliki jezikoslovec Miklošič trdil to ali ono nevzdržno mnenje, za to je Trdina ostal dolžan odgovor. Kovanje novih terminov v krozkih inteligentov in po večini podzavedna tvorba besed ter sprejemanje tujk pod tem ali onim kulturnim vplivom po preprostem ljudstvu so bistveno različni akti jezikovnega življenja. V Beogradu in Zagrebu je po postanku in v bistvu isti literaturni jezik — vukovščina —, v leksikalnem pogledu n. pr. pa precejšnja razlika. Srbu so se njegovi turcizmi vrasli v jezik, da jih ne čuti več kot take in Slovenec se brani v olikanem govoru le tistih izrazov germanizmov, ki se jih kot takih zaveda. Nikakršna umetna mešanica ne more biti jezik naroda, ljudstva in njegove kulture. Ta jezik more biti v vsem bistvu in razvoju samonikel in samorasel. Kako pa je ravno Miklošič vplival na razvoj slovenskega književnega jezika, sem omenil o priliki njegovih beril. Toda tudi od vsega drugega njegovega jezikoslovnega dela je šel vpliv do zadnje slovenske šole. Kaj bi bila n. pr. izvrstna Janežičeva slovnica, zlasti od tretje izdaje l. 1863. dalje, brez Miklošičevih del?

Precej podrobno opisuje Trdina svoje vseučiliške študije, med temi tudi študij pri Miklošiču in vtise o Miklošiču kot učitelju in predavatelju (str. 12 do 15). »Miklošiča, pravi, sem hodil poslušat vsa tri leta (to je 1850—3), ali neredno, ker sem imel preveč drugega dela, zato sem napredoval v stari slovenščini le slabo. Prašal me je enkrat nejevoljno, zakaj ne pazim in ne pamtim bolje. Jaz mu odgovorim: ... Staroslovenski se bom učil pozneje rad, za zdaj sem zadovoljen, da dobim nekoliko poglavitnih splošnih pojmov. Razen silnih oprakov mi je skrbeti še za življenje in tako mi časa ne ostaja celo nič za naš stari jezik. Miklošič zagodrnja: To ni nič, tako sem tudi jaz govoril. V znanosti je vse poglavitno, splošni pojmi brez znanja specialnosti so prazna slama. V šoli bi se bil res lahko več naučil, krivico pripisujem sebi in Miklošiču. Narava... mi ni dala moči, da bi razumel lahko precej kaj znanstvenega... Stara slovenščina se mi je zdela od začetka... težaven in siten nauk. ... Kriv je bil pa tudi Miklošič, ker je razlagal tako suho, mrzlo in pusto... Od konca leta se nas je zapisalo pri njem veliko, po 30 do 50, na koncu leta pa smo hodili še po trije ali štirje, in sicer zmerom tisti. Izneverili se mu niso razen mene Valjavec, Žepič, Hrvata Veber-Tkalčević in Mesič in pa neki Nemec... To je bila vsa publika slavnega Miklošiča! Tolmačil je brez prijaznih, budilnih besed..., brez vsake mikavnosti in ognja...; razlagal je, kar je njegov najhujši greh, brez domoljubja in ne cené in ljube patriotizma in patriotov! Posnemal je v tej grdobiji svojega učitelja Kopitarja, literarnega špiceljna in censorja.« V zadnjem stavku je Trdina pozneje po »posnemak« in po »špiceljna« pristavil vprašaj, torej opuščam to na strani. Vse ostalo slika predvsem Miklošiča kot slabega predavatelja. V tem pa si Trdina na drugem mestu str. 62 s povsem drugačno trditvijo sam nasprotuje, ko tam pripoveduje, kako se je namenil, sam učiti učence, namreč »združiti z entuziazmom tudi pravo znanstveno temeljitost in jasno, lahko umevno besedo, kakor sem jo slišal tolikokrat od Miklošiča in Bonitzka«. Poleg tega imamo dandanes na razpolago n. pr. po času blizko izjavo tako znamenitega človeka in znanstvenika, kakor je bil A. N. Pypin (1835—1904), pisatelj ruske in vseslovske literarne zgodovine i. dr., o katerem je napisal lepo študijo Ivan Prijatelj (Ljubljanski Zvon 1906, XXVI 31, 104, 153, 215). V pismu V. I. Lamanskemu (prim. o njem moj »Uvod v slovansko filologijo, v Ljubljani 1949, str. 12 sl.) od 10. (22.) novembra 1858. l. iz Prage piše Pypin o svojem bivanju na Dunaju: »Я познакомился и с Миклошичем, был у него на лекции в университете (он переводил со своими студентами на немецкий свои сербские памятники — то so „Monumenta serbica“, Viennae 1858) — слушатели его исключительно славяне, сербы, чехи. Читает он хорошо“ (razprto od mene). Pismo je izdano v

„Документы к истории славяноведения в России 1850—1912“ (str. 18). Istotam (str. 65) je objavljeno pismo A. S. Budiloviča, učenca Lamanskega, njemu od 23. (11.) nov. 1872. l. s pripombo o Miklošiču: „я должен сказать, что как профессор Миклошич производит хорошее впечатление тем одушевлением, с которым он трактует о самых сухих материях.“ Tudi to, da so mu ostali zvesti poslušalci slušateljji, kakor Valjavec in dr., govori za Miklošiča; da so pa drugi odpali, ne pomeni mnogo: slušatelj je tehtati, ne šteti. Razen tega naj omenim tu še, kako je n. pr. V. Jagića depimiralo nezanimanje za njegova predavanja v Berlinu, tako da je pomišljaj na odhod, kar je izzvalo pismo pruskega ministra prosvete nanj, v katerem pravi, da je izvedel o tem, da mu je znano, kako je nezadovoljen s slabim pohajanjem njegovih predavanj in da ve, da ni najmanj krivda na njem. „Ueberdiess ist die Haltung von Collegien nur ein Theil der bedeutsamen Aufgabe, welche dem Universitätslehrer gestellt wird, und gerade hierbei ist seine nächste Pflicht mit der Bereitschaft zu lehren erfüllt, während das Weitere nicht mehr allein von seinem Willen und Können abhängt. Neben dieser Anforderung steht mit gleicher Wichtigkeit die, dass der akademische Lehrer sich an dem wissenschaftlichen Aufbau seines Faches selbstständig theilnehme. Sie dürfen sich versichert halten, dass ich in vollem Masse würdige, wie es ihnen gelungen ist, dieser Seite Ihrer Universitätsstellung zu genügen und die literarische Bedeutung Berlins... zu erhöhen...“ (V. Jagić, Spomeni mojega života I, 326—327, Beograd 1930).

Od specialnih predavanj Miklošičevih omenja Trdina branje staroruskega letopisa in se hudeje (str. 15), da so se bavili pri tem le z gramatiko (l. 1854. je objavil Miklošič študijo o njegovem jeziku v »Sitzungsberichte« akademije znanosti XIV 1—52, izdal pa ga je jezikovno rekonstruiranega l. 1860.). Trdina, historik, je pač želel historičen komentar. Kar navaja (ib.) o Miklošiča o staroruskem epu Слово о полку Игореве in o poljskem pesniku Mickiewiczzu, ki ga je Miklošič seveda že iz Gradca prav dobro poznal, ne predstavlja posebne važnosti. Vsekakor pa je Trdinova trditve »Estetično stran jezika in literature je poznal toliko kakor njegov čevljar« skrajno pretirana, kakor kažejo od Murka pojasnjena Miklošičeva mladostna leta, v katerih je bil celo »ilirski« pesnik. »O Kraljedvorskem rokopisu, pravi Trdina o Miklošiču, bi bil kaj rad pisal in trdil, da je lažen, izmišljen, ali se ni nikakor dalo. Ustno je podkopal avtoriteto teh klasičnih poezij, kolikor je mogel in znal. Dežmanu n. pr. je rekel: ‚Die Echtheit hängt nur noch an einem dünnen, sehr dünnen Faden, auch der dürfte bald reissen.‘ Ta ‚dürfte bald‘ mu je ostal do današnjega dne impium desiderium«. Po »ostal« in »dne« je Trdina sam postavil pozneje vprašaj (str. 14). Kritični znanstveniki, kakor Dobrovský, ki ga Trdina imenuje (ib.) »suhega učenjaka«, Kopitar in Miklošič, so od samega početka dvomili o pristnosti tega in še nekih drugih rokopisov. Miklošič si je bil sestavil iz njih natančen slovar besed in mest in čakal še na objavo nesumljivih starih spomenikov, na katere bi se mogel opirati (Murko, Letopis 1891, str. 256), medtem ko je P. J. Šafařík v »Počátkové staročeské mluvnice« (W Praze 1845) uporabil tudi Kraljedvorski rokopis kot vir. Dandanes je, kakor znano, pravda rešena v Miklošičevem smislu. Toda omenjeni dvom je romantično navdahnjene Čehe navdal z neprijaznostjo kakor proti Kopitarju tako tudi proti Miklošiču, tako da se je V. Hanka pozpzel do takšnega žaljivega očitka, Miklošičevo delo »Radices« naj bi bilo Kopitarjevo, torej plagiat. Miklošič mu je ostro odgovoril v svojem časopisu v gori navedenem spisu »Entgegnung auf herrn Wenzel Hanka's albernhaiten und lügen« in s tem zadevo dokončno obravnal. Trdinovo (str. 14) »Sploh je znano, kako surovo je napadel slavnega Hanka in ga denunciral očitno za rusofila« je tedaj brezpredmetno in epitet »slavnik« na nepravem mestu uporabljen. (O Hanki prim. sicer V. Jagić, Istorija slav. filol. str. 248—260 in razpravo D. Ludvika, Ozadje Prešernovega pisma Čelakovskemu iz leta 1876 [Slavistična revija 1949, II, 123, 149, 151], kjer je govor o Hankovih denunciacijah [str. 151 »podlih«].)

V znanstvenem oziru navaja Trdina še en očitek Miklošiču (str. 14): »Hrvate je dražil s tem, da je imenoval njihov jezik mesto ‚hrvaško-srbski«

ali »srbsko-hrvaški« vedno le: srbski, in pisatelje, ki so Hrvatje brez vsake dvombe, n. pr. Kačića in Gundulića — Srbel« Takega razburjenja je bilo, zlasti tudi med Hrvati, in sicer tem več, čim manj so bili poučeni. Povod temu je bil predvsem, da je Miklošič v prvi izdaji prvega dela primerjalne grammatike, v glasoslovju (l. 1852), srbsčino in hrvaščino obdelal pod naslovom »Serbisch«, o čemer je podal v uvodu (str. VIII—IX) pojasnilo: »Kakor je dognano med znanstveniki, kaj je razumeti pod Srbi, tako malo velja to z ozirom na Hrvate. Mi razumemo pod njimi prebivalce otokov in dela vzhodne obale Jadranskega morja od Istre do Dubrovnika, ki ga imajo Srbi. Na severovzhodu mejijo Hrvati na Slovence, na jugovzhodu na Srbe: meje niso na nobeno stran natančno določene. Hrvati se razlikujejo od obeh jezikovno najznačilneje po vprašalnem zaimku ča za kaj Slovencev in što Srbov. Nedvomno so bili nekdanj bolj razširjeni nego dandanes in dele s Slovenci usodo, da se njihov jezik stalno od srbsčine nazaj potiska. Malenkostne razlike hrvatskega od srbskega so me sklonile, obravnavati ju skupno.« V delu se pri razlikah res povsodi govori tudi o hrvatskem jeziku. To Miklošičevo stališče je bilo tedaj pač v zvezi s sprejetjem od Hrvatov po ilirskem pokretu Vukovega jezika, t. zv. ijekavskega narečja kot podlage za književni jezik, morda tudi deloma pod Vukovim vplivom, saj je tudi, kakor je bilo gori navedeno, skupno z vodilnimi Srbi in Hrvati podpisal književni dogovor o enotnosti srbsko-hrvatske književnosti in pravopisa.* V drugi izdaji (1879) je Miklošič naslov razširil v »Lautlehre der serbischen und chorvatischen Sprache« (str. 387) in podal še nadaljnja pojasnila (str. 391—392): »Združujoč Srbe in Hrvate v eno, se razlikujejo ekavci, ijekavci in ikavci... Kdor veže poročila Konstantina Porphyrogenita o bivališčih Hrvatov in Srbov z zemljepisno razdelitvijo ijekavcev in ikavcev, se bo nagibal smatrati, da so zadnji Konstantinovi Hrvati, oni Srbi. Razmerje se je rušilo po preseljevanju Srbov, zlasti po ustanovitvi turškega gospodstva v Evropi... Tu naj še omenim, da mi srbsko in hrvatsko veljata kot dva jezika in da smatram izraz jezik srbski ili hrvatski za napačen. Samoobsebi umevno se ta nazor ne sme pojmovati kot poskus, obema narodoma kazati pota politike: ona drug drugega potrebujeja.« Taka izjava v znanstveni slovnici in še pri lakonični stvarnosti Miklošičeve diktacije vsekako začudi. Na kratko naj rečem le: Južni Slovani so prvotno slovanska veja, s prehodi narečja v narečje, kar je še danes otipljivo. Etnični in politični nazivi delov naroda se v raznih dobah ne krijejo. Kajkavci so n. pr. v starejši dobi bili le politično Hrvati, Književni jeziki pa so kulturni produkt, sloneč na živem narodnem jeziku in pretežno enega izmed narečij. O srbskohrvatskem je bilo gori govora. Pravilno naziranje o teh stvarih ni seveda od početka samo po sebi dano in se prebija šele sčasoma. Dokaz za to je tudi v razvoju Miklošičevih razlag. Pripisovati pa Miklošiču po Trdinovo v tem kako »impium fraudem«, je brez vsake podlage. O sporu sicer je l. 1883. M. Murko napisal brošuro »Miklošič in Hrvati. Poslanica hrvatskemu akademiskemu društvu »Zvonimir« v Beču« (V Ljubljani 1883, ponatis iz »Slovenskega naroda«). Kar se tiče še nekih drugih glavnih problemov, ki jih je Miklošič obravnaval in ki se danes vidijo v drugi luči, kakor tudi sicer o Miklošiču, opozarjam na svoj spis o njem (Ljubljanski Zvon 1926, XLVI 561 sl., 571—572).

Čeprav je treba upoštevati, da Trdina ni mogel vsega vedeti o Miklošiču, kar danes vemo, da je bil dalje po stroki historik in ne filolog, poleg tega pa velik entuziast in menda brez pravega smisla za humor, so vendar njegove

* P. J. Šafařík je »Slowanský národopis« (W Praze 1842, str. 47 sl.) pod »reč illyrská« delil na narečje srbsko, hrvatsko in korotansko. Miklošič je za prvotne Hrvate smatral čakavce in ikavce. O razmerju južnoslovanskih narečij glej V. Jagić, Ein Kapitel aus der Geschichte der südslavischen Sprachen (Archiv für slav. Philosophie 1895, XVII 47 sl.).

izjave o Miklošiču (dotaknil sem se vseh)* očitno tako subjektivno pobarvane, tako skoro vseskozi ne v njegov prilog, saj to nekako sam priznava (str. 17), da se mora postaviti vprašanje, zakaj to nagnjenje do nemilostnih sodb o njem, pa se zdi utemeljeno, iskati poleg neskladnosti med znanstvenikom filologom, zrelim možem in mladeničem, nerednim slušateljem, po zanimanju historikom, glavni povod v nezadovoljnosti zaradi ocene pri izpitu (str. 164 do 165). Zadnje skušnje je delal ob koncu l. 1853. Domača naloga je bila pri Miklošiču o važnosti predlogov pred glagoli, ali je bila tudi klavzurna, Trdina ne pove. Na ustnem izpitu pa ga je vprašal, kakor pravi Trdina, »nekaj iz Crnorizca Hrabra«, najbrž še poleg česa drugega. Iz zgodovine in geografije so ga potrdili za učitelja cele gimnazije, iz slovenščine pa Miklošič samo za pol. »Rojak, piše Trdina, se je skazal krivičnega na dve plati, dal mi je preveč in premalo. O staroslovanščini (rectius starobolgarščini) sem imel nekaj prav slabega znanja, reda nisem zaslužil nikakršnega, z dobro vestjo me je mogel profesor, vreči. Ali z ravno tako dobro vestjo me je mogel potrditi iz slovenščine za celi gimnazij, kajti sposobnost v njej je spoznal...« Nato pripoveduje, da ga je Cigale priporočil za neko delo pri rokopisnem slovenskem slovarju, ki si ga je sestavljal Miklošič (o njem glej pri Pleteršniku Pripomnje str. III), in da ga je izvršil na Miklošičevo zadovoljstvo, potem pa nadaljuje: »Miklošič je menda mislil: iz staroslovenščine ne zna dosti, novoslovenščino dovolj, ga homo pa v prvi povzdignili, v drugi pa znižali.« Toda Trdina je pozabil, da mora biti srednješolski profesor v svoji stroki znanstveno podkovan, torej tudi v starocerkvenoslovanščini, historičnem reprezentantu praslovanščine in da je Miklošič sam uvel pouk tega jezika v srednjo šolo, kakor se to razvidi iz njegovega berila za osmi gimnazijski razred, ki predstavlja v prvem »zgodovinskem« delu naravnost malo historično hrestomatijo s »staroslovenskimi« teksti na začetku (str. 8—18), na kar slede »Spomeniki Brizinski« (str. 18—22), petnajsti vek (str. 22—24) itd. Saj bi se bil Trdina lahko še prijavil za dopolnitev izpita. Nekam užaljeno omenja (str 123), da pa je Miklošič »prizanesel« Janežiču, ki ga imenuje pustega, dolgočasnega in nevednega človeka in ki iz staroslovanščine tudi ni znal ničesar. Izpit je delal 1854. l., tedaj pa tudi s pomočjo Miklošičevo (glej gori) istega leta izdal slovnico z dodanim »staroslovenskim slovstvom« (str. 120—129) in »staroslovenskim berilom« (str. 160—182), v katerem so na začetku »Brizinski spomeniki« transkribirani v »staroslovenščino« (str. 160—168). Pri vsem pa je treba močno poudariti, da Trdina teh svojih spominov ni pisal za objavo, vsaj ne takojšnje, in da je, kakor je bilo pripomnjeno, pozneje na več mestih pristavil znak vprašanja ali celo pripombo »kleveta«. Pisal jih je v 1868. letu (prim. str. 318 in 321), torej v osemintridesetem letu, kakor sam pravi (str. 154) in leto po upokojitvi (1867). Bili so mu pač v »otiumu« novomeške okolice z ene strani prijetna zaposlitev, z druge pa tudi uteha za marsikaj. Neutemeljenost izjav o Miklošiču pa seveda nikakor ne zmanjšuje njih druge velike vrednosti in lepote.**

Rajko Nahtigal

Ljubljana, 22. XII. 1949.

* V spominih, ki jih je napisal na pobudo dr. Fr. Derganca, ta pa objavil v Ljubljanskem Zvonu l. 1905—6, se omenja le XXVI 78 »suhoparno« razlaganje in da ni hotel govoriti slovenski ter str. 164 napačna trditev o posvetitvi dela »Radices« knezu Milošu, kar je bilo vse že v teku razprave obrazloženo. Na str. 78 izraženo mnenje, kakor da bi bil jezik »Slova o polku Igorja« in letopisca Nestorja »Cirilov in Metodijev« tudi ne ustreza seveda resnici, ker je pretežno že staroruski.

** Dodatno k str. 193, v. 18, bi bilo vredno omeniti poročilo v »Sloveniji« (1849, list 45): »de je za perviga prestavljavca državnih postav za Slovence g. Dr. in profesor Miklošič izvoljen in njemu g. Dr. in pravdnik Matija Dolenc kot preglednik (Controlls-Translator) pridani«.